

İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN MİRASÇILAR LEHİNE YAPILAN VASIYETLER*

Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir KÖSE**

Özet: Bir mal veya menfaati ölümden sonraya bağlı olmak üzere karşılıksız olarak bir şahsa veya hayır cihetine temlik etmek olarak ifade edilen vasiyet hukuki bir işlemdir. Vasiyetin meşruluğunu kabul eden hukuk sistemleri, fertlerin haklarını ve toplum düzenini korumak amacıyla vasiyet hakkının kullanımıyla ilgili birtakım düzenlemeler yapmışlardır. İslâm hukukunda da kişinin vasiyet hakkını kullanması noktasında bazı düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Vârise vasiyet yapılmaması bunlardan biridir. Ancak genel kanının aksine bu konuda mezhepler arasında tam bir ittifak olmadığı gibi İslâm ülkelerinde yapılan kanunlaş-tırmalardaki farklılıklar da dikkat çekmektedir. Bu görüş farklılıklarının sebepleri temel olarak naslar ve nasların yorumudur. Kur'an ana-baba özelinde vârise vasiyeti caiz hatta zorunlu görürken; sünnette vârisler lehine vasiyette bulunmayı yasaklayan hükümler yer almaktadır. Bu durumu çözmek isteyen İslâm hukukçularından bazıları sünnetin sahih olmadığını, bu sebeple vasiyet âyetinin muhkem olarak hükmünü koruduğunu iddia ederken; karşı tarafta yer alanlar âyetin neshedildiğini ifade etmişlerdir. Ancak vasiyet âyetini nesheden delilin sünnet mi yoksa miras âyetleri mi olduğu noktasında bir ittifaktan söz etmek mümkün değildir. Tüm bunlar mirasçı ya da mirasçılar lehine yapılan vasiyetin hükmü konusunda üç temel yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri vârise vasiyetin mutlak olarak geçersiz olduğunu iddia ederken diğeri terikenin üçte birini geçmediği müddetçe vârise vasiyetin mutlak olarak geçerli olduğunu savunmaktadır. Üçüncü görüş ise vârise yapılan vasiyeti sahih kabul etmekle birlikte geçerlilik kazanmasını diğer mirasçıların onayına bağlamaktadır. Bu görüşlere ilaveten son dönemlerde kişinin mirasçılarının durumlarını göz önünde bulundurarak, diğer mirasçılara haksızlık yapmadan, vârislerden biri ya da birkaçı lehine vasiyette bulunmasının caiz olduğunu ifade eden İslâm hukukçuları da vardır.

Anahtar Kelimeler: İslâm hukuku, vâris, vasiyet, miras, hibe, vârise yapılan vasiyetler.

The Wills Practiced In Favor of Heirs In Islamic Law

Abstract: The testament, expressed as assigning a good or interest to a person or charity without being bound by death, is a legal procedure accepted in almost all societies. The legal systems that have accepted the legitimacy of the will have made some arrangements for the exercise of the right of will to protect the rights of the individuals and the social order. In Islamic law, it is seen that some arrangements have been made for the person to exercise his right of will. The absence of a will to the heir is one of them. However, contrary to the general opinion, there is no complete alliance between the sects in this issue, as well as the differences in the legalizations made in Islamic countries. The reasons for these differences are basically the interpretation of nasses and nasses. Qur'an in the parents (mother-father) in the testament even mandatory if the will is mandatory; there are provisions prohibiting the will to be condemned in favor of heirs. Some of the Islamic jurists who want to solve this situation claim that circumcision is not unreasonable; those who were on the opposite side stated that the verse was abrogated. However, it is not possible to talk about an alliance in the testament that the testament is circumcision or inheritance verses. All these three main approaches to the provision of the testament to the heir or heir. One of them claims that the testament is absolutely invalid, while the other argues that the testament is absolutely valid if the other one does not exceed one third of the term. The third view, however, accepts the testament to the heir and confirms its validity to the approval of other heirs. In addition to these views, there are also Islamic jurists, who have recently expressed the status of the inheritors of the people, expressing the will to testify in favor of one or more of the heirs without making an injustice to other heirs.

Keywords: Islamic law, heir, testament, heritage, grant, wills to the heir.

* Bu çalışma yazarın 22-25 Kasım 2018 tarihinde Gaziantep'te düzenlenen II. Uluslararası İksad Sosyal Bilimler Kongresinde sunmuş olduğu bildirinin makale şeklinde yeniden düzenlenmesiyle oluşturulmuştur.

** Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı, uzeyirkose@kilis.edu.tr

GİRİŞ

İnsanın eşya ile olan mülk edinme ilişkisi, her ne kadar mülkiyet ya da sahiplenme olarak ismi konulmuş olmasa da, kendisiyle yaşattır. İnsan beslenme, barınma ve giyinme ihtiyaçlarını karşılamak için dış çevreye muhtaçtır. Bu durum onu hemcinsleriyle ve diğer varlıklarla çeşitli ilişkiler kurmaya mecbur etmektedir. Şüphesiz bu ilişkiler ağının sürdürülebilir olması birtakım kuralların varlığını zorunlu kılmaktadır. İslâm'da kişilerin bu tür ilişkilerini düzenleyen fıkıh ilmidir. Fıkıhta insanın ana rahmine düştüğü andan ölümüne hatta ölüm sonrası döneme ait düzenlemeler bulunmaktadır.

Hayatını rahat bir şekilde idame ettirebilmek için menkul ve gayrimenkul malları mülk edinen insanın bu mallarla mülkiyet ilişkisi yaşamıyla sınırlı kalmaktadır. Ancak eskiden beri hemen hemen bütün toplumlarda ve hukuk sistemlerinde görülen ve kişinin mülkiyet hakkını kaybettiği zamana bağlı olarak mallarında yaptığı bir tasarruf şeklinde telakki edilen vasiyet müessesesi İslâm hukukunda da kabul edilmiştir. Esasında vasiyet, tasarrufun başlangıç anı itibarıyla kişinin hayatta iken kendi malvarlığında yaptığı tasarruflara benzemektedir. Ancak yürürlük kazanma zamanı açısından bakıldığında vasiyet ölüme bağlı bir tasarruftur. Bu tasarruf insanların dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarının karşılanması, kişinin ecir/sevap kazanmasına vesile olması gibi amaçlarla meşru kılınmıştır. Bundan dolayı İslâmiyet kişinin sağlıklı (ölüm hastası olmaması) ve hayatta olması koşuluyla kendi malvarlığını şer'î ölçüler içerisinde dilediği gibi kullanmasına müdahalede bulunmaz. Ancak ölümden sonrası için bu serbestliğe bazı sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalardan kişinin miras olarak bıraktığı malların ancak üçte birini vasiyet edebilmesi yabancılara karşı varislerin haklarını korumaya yönelik bir tedbir olarak kabul edilirken vârislere vasiyet yoluyla mal bırakılmasının yasaklanmasıyla da mirasçılar arasında oluşabilecek husumetlerin önüne geçilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir. Bu çalışmada ikinci durum incelenme konusu olarak seçilmiştir. Yani kişinin mirasçılara yapacağı vasiyetin geçerli kabul edilip edilmemesi noktasında mezheplerin kriterleri ve “Vârise vasiyet yoktur” şeklinde klişeleşen hadisin fıkıh eserlerinde nasıl değerlendirildiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN MİRASÇILARA YAPILAN VASİYET

1.1. Vasiyet ve Vâris

Vasiyet, (V-S-Y) kökünden türetilmiş bir mastardır. Fiil olarak kullanıldığında “bağlamak, bitişirmek, tavsiye etmek, önermek” anlamlarına gelmektedir.¹ Vasiyetle aynı kökten gelen fiillerin Kur’an’daki kullanımlarının Allah’a nisbet edildiğinde “emretti, farz kıldı, buyurdu”² anlamlarında; Allah’tan başkasına nisbet edildiğinde ise “tavsiye etti, öğütledi, vasiyet etti”³ anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin *vasiyyet* şekli ise Kur’an’da “vasiyet, vasiyet etmek”⁴ ve “vasiyete konu olan mal ya da menfaat”⁵ anlamlarında kullanılmıştır. Hadislerde de vasiyet ve vasiyetle aynı kökten kelimelerin sıkça yer aldığı görülmektedir. Hz. Peygamber’in vasiyetlerin sağlıklı günlerde hazırlanmasını emretmesi,⁶ vasiyeti terikenin üçte biri ile sınırlandırması⁷ ve mirasçılara mal vasiyet edilmemesi gerektiğini bildirmesi⁸ bunlar içerisinde ilk göze çarpanlardır.

Vasiyetin tanımlanmasında mezhepler arasında tam bir ittifak olmamakla birlikte tanımların birbirine benzer oldukları görülmektedir.⁹ Genel olarak vasiyet “bir mal veya menfaati ölümden sonraya bağlı olmak üzere karşılıksız olarak bir şahsa veya hayır cihetine temlik etmektir”¹⁰ şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımda-

1 Ebî'l-Fadl Cemâlıddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Vizâratü'ş-Şuûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf, Suudi Arabistan, Tarihsiz, XX, 273-274; Firûzâbâdi, Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme, 1980, IV, 392.

2 Nisâ 4/11; En'âm 6/144, 151.

3 Bakara, 2/132.

4 Bakara 2/180, 240; Mâide 5/106.

5 Nisâ 4/11, 12.

6 Buhârî, “Vesâyâ” 1; Müslim, “Vasiyye” 1.

7 Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahih*, Çağrı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1992, “Vesâyâ” 2; Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâburî, *el-Câmiu's-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, “Vasiyye” 5.

8 Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Kitâbü's-Sünen*, Tahkik: Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Reyyân, İkinci Baskı, Beyrut, 2004, “Vesâyâ” 6; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsb. Sevre, *el-Câmiu's-Sahih*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, İkinci Baskı, Beyrut, 1998, “Vesâyâ” 5.

9 Toplu halde vasiyet tanımları için bkz. Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ahkâmu'l Vasâyâ ve'l-Evkâf beyne'l-Fikh ve'l-Kânûn*, Matbaatü Dâri't-Teâlîf, İskenderiye, 1963, 19; Rabia, Ali b. Abdurrahmân b. Ali, *Ahkâmu'l-Vasâyâ fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, Doktora Tezi, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Saûdü'l-İslâmiyye ed-Dirâsâtü'l-Ulyâ, Riyad, 1984, 31-36; Ez'ar, Riyam Âdil, *el-Vasiyyetü'l-Vâcibe*, Yüksek Lisans Tezi, el-Câmîatü'l-İslâmiyye İmâdetü'd-Dirâseti'l-Ulyâ Külliyyetü'ş-Şerîati ve'l-Kânûn, Gazze, 2008, 4-8; Ebû 'İyd, Ârif, *el-Vasiyyetü li'l-Vâris beyne'l-Hazr ve'l-İbâha*, Mecelletü Külliyyetü'ş-Şerîa ve'd-Dirâsâtü'l-İslâmiyye, Sayı: 25, 2007, 332-336. Ebû Zehrâ fakihlerin yaptıkları tarifleri genel olarak eksik görmekte ve Mısır vasiyet kanununun yapmış olduğu tarifi tercih etmektedir. Bkz. Ebû Zehrâ, Muhammed, *Şerhu Kânûni'l-Vasiyye*, İkinci Baskı, Kahire, Tarihsiz, 9-11.

10 Karşılaştırınız Kâsânî, Alâuddin Ebu Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiü's-Sanâi fi Tertibi'ş-Şerâ'i*, İkinci Baskı, Darü'l-

ki ölümden sonraya bağlı olmak üzere ibaresiyle hibe gibi hemen geçerlik kazanan teberrular; karşılıksız olarak kaydıyla da satım ve kira gibi karşılığı olan akitler kapsam dışında bırakılarak araştırma konumuzun sınırları içinde kalmış oluyoruz. Vasiyette bulunan kişiye mûsî; vasiyetten yararlanacak şahıs veya hayır kurumuna mûsâ leh; vasiyete konu olan mal veya menfaate de mûsâ bih denilmektedir.¹¹

Vâris ise (V-R-S) kökünden türetilmiş ism-i fâildir. Terim olarak mirasa hak kazanan kişi demektir.¹² Biraz daha açıklayacak olursak yakınlık (hısımlık) veya evlilik sebeplerinden herhangi biriyle ölenin malında miras hakkı olan kimse demektir.¹³ Ölümünden veya gaipliğine hükmedilmesinden dolayı mirası paylaşılan kimse de miras bırakan anlamında mûris olarak adlandırılmaktadır.¹⁴ Vârise vasiyetten kastımız ise bir şahsın malından bir kısmını ölümden sonraya bağlı olmak üzere karşılıksız olarak mirasçılarında birine veya birkaçına temlik etmesidir.

1.2. Varise Vasiyet ile İlgili Görüşler

İnsanların eskiden beri vasiyet yoluyla mallarının kendilerinden sonra kime ya da kimlere intikal edeceğini belirleme yolunu seçtiklerini görmekteyiz. Mısır hukukunda kişiler vasiyet yoluyla mallarını istedikleri kimselere bırakmakta özgürdüler. Vasiyet müessesesini kabul eden Atinalılarda kişi yabancı birine vasiyette bulunabildiği gibi vârisleri lehine de vasiyette bulunabilmekteydi. Ancak mûsî vasiyeti vârislerini mirastan mahrum etmek için kullanamazdı.¹⁵

Döneminin en gelişmiş hukuk sistemlerinden biri olarak kabul edilen Roma hukukunda vasiyet mutlak bir hak olarak telakki ediliyordu. Aile reisi vasiyet yoluyla malında istediği gibi tasarrufta bulunabiliyor, bazen bu durum malın tama-

Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1974, VII, 330, 333; İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *el-Muğnî*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Abdulfettâh Muhammed el-Halvâ, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Üçüncü Baskı, Riyad 1997, VIII,389; Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîlî'l-Muhtâr*, Tahkik: Şeyh Mahmûd Ebû Dakîkah, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz, V, 62; Fetâva'l-Hindiyeye, Tashih: Abdullatif Hasan Abdurrahmân, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 2000, VI, 109; Hillî, Ebu'l-Kâsım Necmüddin Cafer b. Hasan, *Şerâi'u'l-İslâm fi Mesâilî'l-Helâl ve'l-Harâm*, Şebeketü'l-İmâmeyni'l-Hasaneyn li't-Türâs ve'l-Fikri'l-İslâmî, Tarihsiz, II, 469.

11 Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, t.y., V, 115-116; Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul, 2016, I, 435; Arı, Abdüsselam, "Vasiyet", DİA, İstanbul, 2012, XLII, 553.

12 Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, Ensar Neşriyat, Beşinci Basım, İstanbul 2015, 379; Amrî, Muhammed Ali, *el-Vasiyyetü li'l-Vârisi beyne'n-Nefy ve'l-İsbât*, el-Mecelletü'l-Ürdüniyye fid-Dirâseti'l-İslâmiyye, Cilt: 9, Sayı 1-2, 2013, 117.

13 Ebû 'İyd, 336.

14 Erdoğan, 400.

15 Koçak, Muhsin, *İslâm Vasiyet Hukuku*, Eser Matbaası, Samsun, 1991, 1-3.

mının yabancılara vasiyet edilerek mirasçılarının maldan mahrum bırakılmasına kadar varabiliyordu.¹⁶ Bilinen en eski tevarüs şekli akrabalar arasındaki tevarüs olmakla birlikte daha sonra ortaya çıkan vasiyet uygulamaları Roma hukukunda bir dönem kanuni tevarüsü arka plana itmiştir. Kanuni tevarüs ancak murisin vasiyette bulunmadığı durumlarda tatbik edilir hale gelmiştir.¹⁷ Daha sonraları yapılan bazı değişikliklerle, babanın en az malının dörtte birini çocuklarına bırakması zorunlu hale getirilmiştir.¹⁸

İslâmiyet'ten önce Cahiliye Arapları vasiyet yoluyla malları üzerinde diledikleri gibi tasarrufta bulunabilmekteydiler. Vasiyet edilecek malın miktarında ve kimlere vasiyet edileceği noktasında herhangi bir sınırlama yoktu. Kişiler mirasçı olsun olmasın istedikleri herkese vasiyette bulunabilme salahiyetine sahiptiler.¹⁹ Cahiliye Araplarının vasiyetleri adaletsizlik ve vârisleri mirastan mahrum etme amacının yanında bir kibir ve övünç vesilesi yaptıkları da görülmektedir. Vasiyetin çoğunlukla kendileriyle miras ilişkisi olmayan kişiler lehine yapılması bunun göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir.²⁰

İslâm'ın ilk dönemlerinde de vasiyet yoluyla mirasçılık ilişkisinin doğduğu hatta ana-baba ve yakın akrabalara örfe uygun bir şekilde vasiyette bulunmanın farz kılındığı görülmektedir. Bu konuda Kur'an'da "Sizden birine ölüm yaklaştığı zaman, eğer geride mal bırakacaksa anası, babası ve yakınları için örfe uygun bir şekilde vasiyette bulunması sakınanlara bir borç olarak farz kılınmıştır."²¹ buyrulmaktadır. İslâm hukukçularının ve müfessirlerin çoğunluğuna göre ilk dönemlerde emredilmiş olan vasiyet daha sonra Nisâ suresindeki ayetlerle miras hisselerinin düzenlenmesi neticesinde neshedilmiştir.²² Hanefilerin çoğunluğu ise yukarıdaki ayetin hükmünün "Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bundan sonra vârise vasiyet yoktur."²³ mealindeki hadisle kaldırıldığı görüşündedir. Bu rivayet

16 Köse, Saffet, *İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 2018, 125.

17 Koschaker, Paul, *Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, Çev: Kudret Ayiter, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977, 348.

18 Köse, 125.

19 Zeydân, Abdülkerim, *el-Medhal li-Dirâseti'ş-Şerâti'l-İslâmiyye*, Kâhire, 2001, 31; Koçak, 9; Ateş, Ali Osman, *İslâmî Görüşte Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Âdetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996, 387; Aksu, Zâhid, *İslâm'ın Doğuşunda Toplumsal Realite*, İlahiyât Yayınları, Ankara, 2005, 73-74.

20 Rabia, 16.

21 Bakara 2/180.

22 Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Tahkik: Muhammed Sâdık Gamhâvî, Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1992, I, 204-206; İbn Rüşd el-Cedd, Ebi'l-Velid Muhammed b. Ahmed, *el-Mukaddimât el-Mümehhidât*, Tahkik: Muhammed Huciyî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrut, 1988, III, 118-119; M. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 391.

23 Ebû Dâvûd, "Vesâyâ" 6; Tirmizî, "Vesâyâ" 5.

Hanefiler nazarında amel edilmeye değer meşhur bir rivayettir. Hanefilere göre vasiyet ayetinin (Bakara 2/180) miras ayetleriyle (Nisâ 4/7, 11, 12) neshedildiğini söylemek ise isabetli değildir. Zira vasiyet ve miras ayetleri farklı haklardan söz etmektedir. Miras ayetlerinde irs yoluyla elde edilebilecek bir haktan söz edilmektedir ki bu hakkın vasiyet yoluyla elde edilecek olan hakkı nefyetmesi usûl açısından isabetli değildir.²⁴

Fıkıh mezhepleri Kur'an ve sünnette neshin vuku bulunduğu noktada ittifak halindedirler. İlk dönemlerde Ebû Müslim el-İsfehânî "Kur'an'da neshedilmiş âyet yoktur" görüşünü ileri sürerek vasiyet ayetlerinin hükmünün devam ettiğini söylemiş ise de bu görüş kendi döneminde pek rağbet görmemiştir.²⁵ Son dönemlerde ise Muhammed Abduh ve Reşid Rıza gibi âlimler Ebû Müslim'in görüşünü yeniden canlandırma yoluna gitmişler,²⁶ ülkemizde de konumuzla ilgili olarak vârise vasiyeti emreden âyetin (Bakara 2/180) hükmünün devam ettiğini fıkıhçılardan ziyade Süleyman Ateş, M. Sait Şimşek ve M. Zeki Duman gibi tefsirci araştırmacılar çalışmalarında dile getirmişlerdir.²⁷

Klasik İslâm hukuku eserlerine baktığımızda da mirasçılar lehine yapılan vasiyetlerin geçerliliği noktasında farklı görüşlerin olduğunu görmekteyiz. Bu görüşleri üç temel noktada toplamak mümkündür.

1.2.1. Vârise Vasiyeti Mutlak Olarak Geçersiz (Bâtıl) Sayanlar

Bu görüşte olan İslâm hukukçularına göre vâris ya da vârisler lehine yapılan vasiyetler mutlak olarak bâtıldır. Diğer mirasçıların vasiyete onay verip vermeme-leri durumu değiştirmez. Mâlikîlerden bazıları bu görüşü benimsemişlerdir.²⁸ Hz.

24 Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl, *el-Mebsût*, Dârü'l-Mârifet, Beyrut, 1989, XXVII, 143. Hanefilerin delil olarak kullandıkları bu hadis birçok tarik ile rivayet edilmiştir. Zeylaî hadisin on farklı sahâbiden tahrîcini yapmıştır. Zeylaî, Cemâluddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf, *Nasbu'r-Râye li Ehâdisi'l-Hidâye*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabîyye, Beyrut, 1982, IV, 403-405. Hadis modern araştırmacılar tarafından da senet ve metin açısından inceleme konusu edilmiştir. Bkz. Ebû 'İyd, 348-352; Kahraman, Hüseyin, "Fıkhi Hadislerin Rivâyet Değeri Bağlamında 'Vârise Vasiyyet Olmaz' Hadisinin Tahrîc ve Tenkidi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 9, Cilt: 9, 2000, 540-555.

25 Ebû Zehrâ, 71.

26 Abduh ve Reşid Rıza'nın vasiyet konusundaki görüşlerinin tenkidi için bkz. Bayram, Ali-Çöğenli, M. Sadi, *M. Abduh ve Reşid Rıza'nın Ehl-i Sünnet ve Cumhura Muhalif Fikirlerinin Tahlil ve Tenkidi*, Okur Matbaası, Erzurum, 1977, 5-11.

27 Ateş, Şimşek ve Duman'ın vasiyet ayetiyle ilgili görüşlerinin tenkidi için bkz. İltaş, Davut, *Klasik Nesih Teorisi ve Çağdaş Tefsirciler*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016, 233-259.

28 Dusûkî, Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafê, *Hâşiyetü'd-Dusûkî alâ Şerhi'l-Kebîr*, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabîyye, Tarihsiz, IV, 425; Şa'bân, Zekiyyüddin-Gandûr, Ahmed, *Ahkâmu'l-Vasiyye ve'l-Mîrâs ve'l-Vakf fi Şer'iyye'l-İslâmiyye*, Mektebetü'l-Felâh, Birinci Baskı, Kuveyt, 1984, 81; El-Hafîf, Şeyh Ali, *Ahkâmu'l-Vasiyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, birinci Baskı, Kahire, 2010, 161; Arı, XLII, 554.

Peygamber'in vârise vasiyet olmadığını ifade eden hadisinin zahiriyle amel eden bir kısım Hanbelîler,²⁹ Şâfiîlerden Müzenî³⁰ ve Zâhirîlerin³¹ yanı sıra Şevkânî de bu görüşü isabetli bulmaktadır.³² Buna göre mûsîn'in vârisi ya da vârisleri lehine yapmış olduğu vasiyetle diğer mirasçılara zarar verme kastının olup olmadığına da vasiyetin geçerliliğinde bir önemi bulunmamaktadır. Zira mûsî yaptığı işlemle meşru olmayan yani nassa aykırı bir tasarrufta bulunmaktadır. Bu nassa aykırılığa rağmen diğer mirasçılar vasiyeti kabul edecek olurlarsa vasiyet hükümleri değil hibe hükümleri geçerlidir. Hibede ise şartlarını taşıyan herkes malını istediği kimseye bağışlayabilir.³³

Vârise vasiyetin mutlak olarak bâtil olduğunu savunanlar görüşlerine kitap, sünnet ve akıl ile delil getirmişlerdir. Kitaptan delilleri “*Ana-babanın ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır; ana-babanın ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır.*”³⁴ mealindeki ayettir. Bu âyet ana-babaya ve akrabaya vasiyette bulunmayı emreden Bakara 180. ayeti neshetmiştir.³⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye de Ahmed b. Hanbelîden nakledilen meşhur görüşün vasiyet ayetinin miras ayetleriyle neshedildiği yönünde olduğunu ifade etmektedir.³⁶ Miras ayetleriyle ölünün bırakmış olduğu terikedeki her bir vârisin hakkı belirlenmiştir. Mûsîn'in belirlenmiş payları azaltma gibi bir yetkisi olmadığı gibi vasiyet yoluyla mirasçıların paylarında bir artış yapma yetkisi de bulunmamaktadır.³⁷ Diğer taraftan Nisâ 12. ayette

29 M. İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 396; İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *el-Kâfi*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Birinci Baskı, Riyad, 1997, IV, 14; Sâmîrî, Nasruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Müstev'ib*, Tahkik: Abdumelik b. Abdullah b. Dehîş, Mektebetü'l-Esedî, İkinci Baskı, Mekke, 2003, II, 185; İbn Kudâme, Şemsüddin Ebî'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğni ve Şerhu'l-Kebîr*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Dâru Hicr, Birinci Baskı, 1996, XVII, 222.

30 Müzenî, Ebî İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Mısri, *Muhtasaru'l-Müzenî*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1998, 193; Mâverdi, Ebu'l-Hasan Ali Muhammed b. Habib, *el-Hâvi'l-Kebîr fî Fıkhı Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Tahkik: Ali Muhammed Muavvid ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1994, VIII, 190.

31 İbn Hazm, Ebî Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ*, Tahkik: Muhammed Münir ed-Dimeşki, Matbaatu'n-Nahda, Mısır, tsz, IX, 316.

32 Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-Evtâr Şerhu Muntekâ'l-Ahbâr min Ehâdisi Seyyidi'l-Ahyâr*, Matbaatu Mustafa el-Bâbi el-Halebî ve Evlâduhü, Mısır, Tarihsiz, VI, 46-47.

33 Şelebî, 85; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhü*, Dârü'l-Fikr, İkinci Baskı, Dimeşk, 1985, VIII, 43-44; Amrî, 118.

34 Nisâ 4/7.

35 Bâci, Ebu'l-Velid Süleymân b. Halef b. Saîd b. Eyyüb, *Kitâbu'l-Muntekâ Şerhu Muvattaa*, Tahkik: Muhammed Abdulkâdir Ahmed Atâ, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, VIII, 132; Ebû 'İyd, 345.

36 İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb ed-Dimaşki el-Hanbelî, *Câmi'u'l-Fıkh*, Tahrir: Yüsri es-Seyyid Muhammed, Dârü'l-Vefâ, Basım Yeri Yok, 2000, V, 7.

37 Bâci, VIII, 132.

miras paylaşımında kimsenin zarara uğratılmaması emredilmektedir. Vârislerden bazılarının lehine yapılacak vasiyetle diğer vârislerin zarar görmeleri kuvvetle muhtemeldir. Bu yüzden vârisler lehine yapılacak vasiyetler bâtıldır.³⁸

Sünnetten delillerine gelince “Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bundan sonra vârise vasiyet yoktur.”³⁹ hadisidir. Hadisin vârise vasiyette bulunmayı yasakladığı açıktır. Bu sebeple vârisler için yapılacak vasiyetler yok hükmündedir.⁴⁰ Bu noktada İbn Hazm’ın şu ifadeleri önemlidir. “Herhangi bir vârise vasiyette bulunmak asla helal olmaz. Şayet bir kişi kendisine vâris olmayan birine vasiyette bulunur ve o kimse mûsînin ölümü anında vâris konumuna gelirse yapılan vasiyet bâtil olur. Aynı şekilde vârislerden birisi lehine vasiyette bulunur, daha sonra o kimse vâris olmaktan çıkarsa vasiyet yine geçersizdir. Çünkü bu vasiyet yapıldığı anda bâtil bir vasiyettir. Vârislerin bu vasiyete onay verip vermemeleri önemli değildir. Zira Kûfeliler Hz. Peygamber’in “Vârise vasiyet yoktur.” dediğini nakletmiştir. Allah bunu Peygamber’i vasıtasıyla yasakladığına göre diğer vârislerin Peygamber’in diliyle men edilmiş bir şeyi onaylama hakları olamaz. Ancak diğer vârisler kendiliklerinden lehine vasiyette bulunmuş bu vârise hibede bulunabilirler.”⁴¹

Hz. Peygamber’in çocuklar arasında ayırım yapmayı yasaklayan hadisi de bu noktada delil olarak kullanılmaktadır. Numan b. Beşir’den şöyle rivayet edilmiştir: “Babası onu Hz. Peygamber’e götürmüş ve şöyle demiştir: ‘Ey Allah’ın Rasulü’ oğluma şu kölemi bağışladım.’ Bunun üzerine Allah Rasulü şöyle demiştir: ‘Tüm çocuklarına oğluna bağışladığının bir benzerini bağışladın mı?’ Numan: ‘Hayır’ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: ‘Ona bağışladığın şeyi geri al.’ buyurdu.”⁴² İnsanın hayatta ve sağlıklı olduğu dönemlerde hibe yoluyla çocukları arasında ayrımcılık yapması yasaklandığına göre vârislerinden birine veya birkaçına vasiyette bulunarak adaletsizlik yapmasının yasaklanması daha önceliklidir. Mûsînin vârislerden bazılarını diğerlerine üstün tutması akrabalık bağlarını zayıflatıp düşmanlıkların başlamasına sebep olabilecek bir tutumdur.⁴³

38 Amrî, 119.

39 Ebû Dâvûd, “Vesâyâ” 6; Tirmizî, “Vesâyâ” 5.

40 Şa’bân-Gandûr, 81; Rabia, 301; Tâhûn, Nübeyl Kemâlüddîn, *Ahkâmu’l-Mevâris fiş-Şeriatil-İslâmiyye*, el-Mektebetü’l-Hıdamâtü’l-Hadisiyye, Cidde, 1984, 255; Zalmî, Mustafa İbrâhîm, *Ahkâmu’l-Mirâs ve’l-Vasiyye ve Hakku’l-İntikâl fi’l-Fıkhi’l-İslâmiyyi’l-Mukâran ve’l-Kânûn*, Dâru Neşri İhsân, Birinci Baskı, Tahran, 2014, 209.

41 İbn Hazm, IX, 316.

42 Buhârî, “Hibe” 12; Müslim “Hibât” 9; Tirmizî, “Ahkâm” 30.

43 Ebû İyâd, 347.

Mirasçılardan bazılarının lehine vasiyette bulunmak diğerlerine karşı bir zulümdür. Hz. Peygamber vasiyeti bir zulüm ve haksızlık aracı yapmayı yasaklamış ve onu büyük günahlardan saymıştır. Bu bağlamda “*Vasiyet konusunda haksızlık yapmak en büyük günahlardan biridir.*”⁴⁴ buyurmuştur. Buradaki haksızlığın terikenin üçte birinden fazlasında ve vâris ya da vârisler lehine vasiyette bulunmak olduğu ifade edilmiştir.⁴⁵

Vârise vasiyetin geçersiz olduğunu savunanlar akıl yoluyla görüşlerinin doğruluğunu ispat sadedinde şunları söylemişlerdir. Vârise vasiyette bulunmak caiz kabul edildiğinde mûsi, mirasçıları arasında tercihte bulunmak durumunda kalacaktır. Bu ise bazı mirasçılar aleyhine eza, zulüm ve haksızlıkların yanında sıla-i rahimi kesme gibi istenmeyen sonuçlara sebep olacaktır. Tüm bu sayılanlar haram olduğu gibi harama götüren yol da (sebep olan tasarruf da) haramdır.⁴⁶

1.2.2. Vârise Vasiyeti Mutlak Olarak Câiz Kabul Edenler

Bu görüşte olan İslâm âlimlerine göre kişinin bir yabancıya, kendisiyle miras ilişkisi olmayan akrabalarından birine veya vârisleri lehine mal vasiyetinde bulunması arasında hüküm açısından herhangi bir fark yoktur. Vârise yapılan vasiyet geçerlidir ve bunun için diğer vârislerin icazetine de ihtiyaç yoktur. Ancak vasiyet malın üçte birini geçmemelidir. Vasiyetin terikenin üçte birini geçmesi durumunda vasiyet mevkuf olur ve geçerlik kazanması için diğer mirasçıların onayına ihtiyaç duyulur.⁴⁷ Caferîler,⁴⁸ bazı Zeydîler⁴⁹ ve son dönem İslâm hukukçularından Ali el-Hafif bu görüşte olanlardandır.⁵⁰ 24 Haziran 1946 tarihli Mısır Ahvâli Şahsiyye Kanunu⁵¹ ile Irak Ahvâli Şahsiyye Kanunu da bu görüşü alarak maddeleştirmiştir.⁵²

44 Zeylai, IV, 401-402.

45 Zeylai, IV, 401.

46 Ebû 'İyd, 347.

47 Şa'bân-Gandûr, 82; El-Hafif, 167; Ebû 'İyd, 342; Amrî, 118.

48 Hillî, Ebu'l-Kâsim Necmüddin Cafer b. Hasan, *el-Muhtasarü'n-Nâfi' fi Fıkhî'l-İmâmîyye*, Dâru'l-Edvâ, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1985, 187; Hillî, *Şerâi'u'l-İslâm*, II, 480; Şa'bân-Gandûr, 82;

49 Şa'bân-Gandûr, 82; Ebû 'İyd, 342; Tâhûn, 236.

50 El-Hafif, 167.

51 Şelebî, 88. “Terikenin üçte birinde vârise ve vâris olmayana yapılan vasiyet sahihtir ve diğer vârislerin icazetine gerek olmaksızın geçerlik kazanır.” (Mısır Ahvali Şahsiyye Kanunu Madde 37). Kanunun ilgili maddesinin eleştirisi için bkz. Ebû Zehrâ, 70-74.

52 Zalmî, 210. “Vârise ve vâris olmayana terikenin üçte birinde vasiyette bulunmak caizdir. Vasiyet terikenin üçte birini geçerse ancak diğer vârislerin icazetiyle geçerlik kazanır.” (Irak Ahvali Şahsiyye Kanunu Madde 1108).

Diğer vârislerin icazetine gerek olmaksızın vârise vasiyetin geçerli olduğunu kabul edenlere göre “Sizden birine ölüm yaklaştığı zaman, eğer geride mal bırakacaksa anası, babası ve yakınları için örfe uygun bir şekilde vasiyette bulunması sakımanlara bir borç olarak farz kılınmıştır.”⁵³ ayeti açıkça vâris olsun olmasın ana-baba ve akrabalara vasiyete izin vermektedir. Bu âyetler miras ayetleriyle nesh edilmiş değildir. Zira miras ayetleriyle bu ayet arasında neshi gerektirecek bir teauruz yoktur. Vasiyetin mahalli terikenin üçte birlik kısmı iken, mirasın mahalli terikenin üçte ikilik kısmıdır. Bu sebeple vârislerden herhangi birinin lehine, terikenin üçte birlik kısmını aşmamak kaydıyla, bir mal vasiyet edilmiş olsa kişi vasiyet ayetlerine istinaden onu alır. Terikenin üçte ikilik kısmından da miras ayetlerine istinaden payına düşeni alır.⁵⁴ Devam eden ayet de vasiyeti değiştirenlerin yasak bir fiil işlediklerine işarette bulunmaktadır.⁵⁵ Şayet Allah sonradan neshedeceği geçici (muvakkat) bir hüküm koymuş olsa peşinden onu te’kid etmez ve o hükme muhalefet edenlere ceza öngörmezdi. Bu durum daha çok süreklilik bildiren, neshedilmeyen hükümler için takip edilen bir üsluptur.⁵⁶

Bu görüşte olanlar vasiyet ayetinin “Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Bundan sonra vârise vasiyet yoktur.”⁵⁷ mealindeki hadisle neshedilmiş olduğunu da kabul etmemektedirler. Onlara göre bu hadis âhâddır. Sübutu zanni olan âhâd hadise dayanarak sübutu katî olan Kur’an ayetinin neshedileceği iddiasında bulunmak doğru değildir.⁵⁸ Bu delile şu şekilde cevap verilebilir: Mütevatir de olsa Sünnetin Kur’an-ı neshedemeyeceğini kabul eden özellikle İmâm Şâfiî ve onunla aynı düşüncede olanlar⁵⁹ vasiyetin vücubu hükmünün Nisâ suresindeki miras ayetleri⁶⁰ ile neshedildiğini kabul etmektedirler. Vârise vasiyet olmadığını ifade eden hadis bu neshi beyan etmektedir. Ayrıca vârise vasiyeti mutlak olarak caiz görenlerin âhâd kabul ettikleri hadis hakkında İmâm Şâfiî el-Ümm adlı eserinde şu açıklamada bulunmaktadır: “Meğâzî konularını bilen kişilerden karşılaştıklarının tamamına göre, Hz. Peygamber’in fetih yılı irâd ettiği hutbede “Vârise vasiyet

53 Bakara, 2/180.

54 Şa’bân-Gandûr, 82;

55 Bakara, 2/181.

56 Şelebî, 87.

57 Ebû Dâvûd, “Vesâyâ” 6; Tirmizî, “Vesâyâ” 5.

58 Şa’bân-Gandûr, 82;

59 Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, Tahkik ve Neşr: Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru’l-Kütüb’l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz, 106-107. Ayrıca bkz. Koçkuzu, Ali Osman, *Hadiste Nâsih-Mensûh Meselesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1985, 154-163; Güleç, Hüseyin, Şâfiî Fıkıh Usûlünde Hadis Metodolojisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara, 2002, 269-277;

60 Nisâ, 4/11, 12, 176.

yoktur.” dediği konusundaki haberler birbirini desteklemektedir. Bu konuda insanlar arasında bir ihtilaf bilmiyorum.”⁶¹ Şâfiî er-Risâle’de ise “Fetvâ ehlinin, Kureyş’ten ve diğerlerinden meğâzî konularını bilip de kendilerinden bilgi aldığımız kimsele- rin, Hz. Peygamber’in Fetih yılında “Vârise vasiyet yoktur, kâfire karşılık mü’min öldürülmez.” dediği konusunda ihtilaf etmediklerini görüyoruz. Bu, bir topluluğun bir topluluktan naklettiği (naklü âmme an âmme) haber olup bazı konularda bir kişinin bir kişiden yaptığı rivayetten (salt haber-i vâhidden) daha kuvvetlidir. Ay- rıca ilim ehlinin bu haber üzerinde icmâ ettiklerini görüyoruz.”⁶² ifadelerini kul- lanmaktadır. Bu ifadeler ve Hanefilerin “amel edilmeye değer meşhur bir rivayet” şeklindeki telakkileri vârise vasiyet olmadığını bildiren rivayetlerin salt haber-i vâhidlere nazaran çok daha güvenilir kabul edildiğini göstermektedir.

Bu görüşte olanların üçüncü gerekçeleri ise mirasçılarının durumlarının fark- lılık arz etmesidir. Mirasçılar arasında fakir olanların, evinin ihtiyaçlarını karşı- lamakta zorlananların, çalışmaktan aciz olanların, eğitimini devam ettirebilmek için miras hissesinden daha fazlasına ihtiyaç duyanların gözetilmesi böyle olma- yanlara göre daha önceliklidir. Mirasın üçte birlik kısmında tasarruf hakkı bulu- nan mûsi bu hakkını istediği gibi kullanabilir. Mûsinin bu hakkını yabancılar ye- rine akrabaları lehine kullanması daha önceliklidir. Hatta bu akrabaların mûsinin varisleri olmaları çok daha önceliklidir. Çünkü akrabalık ilişkisi olmayanlara ya- pılan bu türden maddi yardımlar sadece sadaka iken akrabalara yapılan yardımlar hem sadaka hem de sıla-i rahimdir.⁶³

1.2.3. Vârise Vasiyetin Diğer Mirasçılarının Onayından Sonra Geçerlik Kazanacağı Görüşünde Olanlar

İslâm hukukçularının çoğunluğu vârise vasiyette bulunmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Hatta İbn Münzir,⁶⁴ İbn Abdilberr⁶⁵ ve İbn Kudâme⁶⁶ gibi hu- kukçular diğer vârislerin icazeti olmadan vârise yapılan vasiyetin sahih olmadığı noktasında icmâ oluştuğunu ifade etmişlerdir. Ancak yukarıda geçtiği üzere bu

61 Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm, Dârü'l-Vefâ*, Tahkik: Rifat Fevzi Abdülmüttalib, Birinci Baskı, Yer Yok, 2001, V, 234.

62 Şâfiî, *er-Risâle*, 139.

63 Ebû İyid, 356-357.

64 İbn Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhim, *el-İcmâ*, Tahkik: Ebû Hammâd Sağır Ahmed b. Muham- med Hanif, Mektebetü'l-Furkân, İkinci Baskı, BAE, 1999, 100.

65 İbn Abdî'l-Berr, Ebî Umar Yûsuf b. Abdullâh b. Muhammed, *el-Kâfi fi Fikhi Ehli'l-Medîneti'l-Mâliki*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut, 1992, 543.

66 M. İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 396.

konuda icmâ oluştuğunu söylemek pek isabetli değildir. Bunun yerine İslâm mezhepleri arasında genel kabul vârislerden biri veya birkaçı lehine yapılan vasiyetin diğer vârisler onaylamadıkça geçerlilik kazanmayacağı yönündedir diyebiliriz. Zira Hanefiler bu görüşü benimsemişlerdir.⁶⁷ Mâlikîlerin⁶⁸ ve Zeydîlerin genel kabulü⁶⁹ ile Şâfiîlerde⁷⁰ ve Hanbelîlerde tercih edilen görüş⁷¹ bu yöndedir. Suriye, Ürdün, Tunus ve Fas gibi İslâm ülkelerinin ahvâli şahsiyye kanunlarında da vârise vasiyetin geçerliliğinin diğer vârislerin iznine bağlanarak cumhurun görüşünün uygulamaya konulduğu görülmektedir.⁷² Son dönem İslâm hukukçularından Muhammed Ebû Zehrâ vârise vasiyetin miras hükümlerine aykırı olduğuna, aile fertleri arasında kin ve düşmanlıklara sebep olabileceğine dikkat çekmekte ve diğer mirasçılardan rızası olmaksızın vârise vasiyetin geçerlilik kazanmayacağını ifade etmektedir.⁷³ Bu görüşte olanlar mûsâ lehin mûsâye mirasçı olmamasını vasiyetin sıhhat şartı olarak değil geçerlilik şartı olarak kabul etmektedirler. Yani vârise yapılan vasiyet sahihtir ancak mevkuftur.⁷⁴ Diğer vârisler vasiyeti onaylarsa vasiyet geçerli; aksi halde vasiyet geçersizdir. Vârislerden bazıları vasiyete onay verir bazıları onay vermezse onay verenlerin miras haklarında vasiyet hükümleri uygulanırken, onay vermeyenlerin miras haklarında vasiyet geçersiz kabul edilir.⁷⁵ Lehine vasiyet edilenin mûsâye vâris olmaması şartı, vasiyetin yapıldığı zamana değil

67 Kudûrî, Ebi'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer, *Muhtasarü'l-Kudûrî*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1997, 242; Kâsânî, VII, 337; Mevsîlî, V, 63; Meydânî, Abdulğani el-Ğanîmî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz, IV, 168; Fetâva'l-Hindiyye, VI, 109;

68 Sahnûn, İbn Saïd et-Tennûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ li'l-İmâm Malik b. Enes*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1994, IV, 365; Kayravânî, Ebî Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân Ebî Zeyd, en-Nevâdir ve'-z-Ziyâdât alâ mâ fi'l-Müdevvene min Ğayrihâ mine'l-Ümmühât min Mesâilî Mâlik ve Ashâbih, Tahkik: Muhammed Huciyy, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrut, 1999, XI, 356; İbn Cellâb, Ebi'l-Kâsım Ubeydullah b. Huseyn b. Hasan, *et-Tefrîu'*, Tahkik: Hüseyin b. Sâlim ed-Dehmânî, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrut, 1987, II, 324; İbn Rüşd el-Cedd, III, 114; İbn Rüşd el-Hafîf, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Altıncı Baskı, Dârü'l-Mârife, Beyrut, 1982, II, 334; İbn Abdi'l-Berr, 544; Kâdî Abdulvahhâb, Ebî Muhammed Ali, *et-Telkîn fî'l-Fikhi'l-Mâlikî*, Tahkik: Muhammed Sâlis Saïd el-Ğânî, Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, Riyâd, tsz, II, 553

69 Ebû 'İyd, 341.

70 Şâfiî, el-Ümm, V, 234; Mâverdi, VIII, 190; Şirâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf el-Firûzâbâdî, *el-Mühezzebe fî Fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1995, II, 342-343; İmrânî, Ebi'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim, *el-Beyân fî Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Tahkik: Kâsım Muhammed en-Nürî, Dârü'l-Minhâc, Birinci Baskı, Beyrut, 2000, VIII, 155.

71 Zerkeşi, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Şerhu Zerkeşi alâ Metni'l-Hırakî*, Tahkik: Abdülmelik b. Abdullah b. Dehiş, Mektebetü'l-Esedî, Üçüncü Baskı, Mekke, 2009, II, 656

72 Ebû 'İyd, 366-368; Amrî, 128.

73 Ebû Zehrâ, 74.

74 Amrî, 118.

75 Mâverdi, VIII, 190-191; M. İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 403; Mevsîlî, V, 63; Aynî, Bedrüd-dîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ali, *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*, Dârü'l-Fikr, İkinci Baskı, Beyrut, 1990, XII, 498; Meydânî, IV, 168; Fetâva'l-Hindiyye, VI, 109; El-Hafîf, 162; Ebû 'İyd, 341.

mûsînin ölüm zamanına bakılarak belirlenir. Vasiyetin yapıldığı esnada mirasçı olmayan bir kimse mûsînin ölümü anında mirasçı konumuna gelmişse vasiyetin geçerliliği ancak diğer vârislerin onayından sonradır. Vasiyetin yapıldığı sırada mirasçılar arasında yer alan bir kimse mûsînin ölümü anında miras alamayacak duruma düşmüşse onun lehine yapılan vasiyet geçerlidir ve terikenin üçte birini aşmadığı sürece de kimsenin onayına ihtiyaç yoktur.⁷⁶ Bunun sebebi vasiyetin ölüm sonrasına bağlanan bir akit olmasıdır. Ölüm meydana gelmeden önce vasiyet yükümlülük ifade etmediği gibi mûsî istediği zaman vasiyetini değiştirme veya iptal etme hakkına da sahiptir.⁷⁷

Vârise yapılan vasiyette yasağı ortadan kaldıran durum miras hakkı olan kişi ya da kişilerin vasiyete onay vermeleridir. Bu onay bir nevi vasiyeti teberru konumuna getirmektedir. Bu yüzden vasiyete onay verecek vârislerin teberru ehliyetine sahip olmaları gerekir. Yani vasiyeti geçerli kabul edecek kimsenin akıllı ve ergenlik çağına girmiş olmasının yanında hacr altına alınmasını gerektirecek sefahlik, atehtlik ve ölüm hastalığı gibi hallerden uzak olması şarttır.⁷⁸ Vasiyeti geçerli kabul eden ölüm hastası bu hastalığından kurtulursa onun icazeti geçerli kabul edilir. Ancak yakalanmış olduğu bu hastalık sebebiyle ölürse diğer vârisler lehine yapılan vasiyete vermiş olduğu icazet ibtidâen ölüm hastasının vasiyeti konumuna geçer. Artık önceki vasiyete izin verme yetkisi ölüm hastasının mirasçılarıdır. Onlar vasiyeti onaylarsa geçerlidir aksi halde miras hükümleri uygulanır.⁷⁹ Ölüm hastalığında olan kişinin diğer vârisler lehine yapılan vasiyete onay vermesini hukuken geçerli kabul eden Hanbelîler ise bunu ölüm hastasına düşen malın üçte biriyle sınırlamışlardır.⁸⁰ Ayrıca vasiyete onay verecek vârislerin mûsâ bihin mahiyetini yani mûsînin vasiyetinin ne olduğunu, hangi malları kapsadığını bilmeleri şarttır.⁸¹

Vârise yapılan vasiyetin hüküm ifade etmesi için diğer vârislerin icazetini şart koşanlar mûsînin ölümü anında mûsâ lehten başka mirasçısı olmaması du-

76 Serahsî, XXVII, 176; M. İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 408; Kayravâni, XI, 359; Kâsâni, VII, 337; Meydâni, IV, 168; Remlî, Şemsuddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbu'd-Dîn, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, VI, 50; Şelebi, 86; Zuhaylî, VIII, 42-43; Koçak, 78; Ğarayânî, Sâdik Abdurrahmân, *Müdevvenetü'l-Fıkhu'l-Mâlîki ve Edilletühü*, Müessesetü'r-Reyyân, Birinci Baskı, Beyrut, 2002, IV, 282; Şa'bân-Gandür, 80-81.

77 Serahsî, XXVII, 176; Kâsâni, VII, 337; Kâdi Abdulvahhâb, II, 556; Bilmen, V, 124.

78 M. İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 407; 'Useymîn, Muhammed b. Sâlih, *eş-Şerhu'l-Mümtiu' alâ Zâdi'l-Müstegni*, Dâru İbni'l-Cevzi, Birinci Baskı, Riyad, h. 1427, XI, 140-141; Zuhaylî, VIII, 42.

79 Fetâva'l-Hindiyye, VI, 109-110.

80 'Useymîn, XI, 141; Zuhaylî, VIII, 42.

81 M. İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 406; Zuhaylî, VIII, 42.

rumunda ona yapılan vasiyeti geçerli kabul etmektedirler.⁸² Ancak bir kimsenin vârisinde bulunan alacağını (ölümüne bağlı olarak) düşürmesi, vârisin borcunun kendi terikesinden ödenmesini vasiyet etmesi durumları vârise yapılan vasiyet gibi telakki edildiğinden vasiyetin geçerlilik kazanması diğer mirasçılarının iznine tabidir. Kişinin vârislerinin çocukları lehine yapmış olduğu vasiyetin ise sahih olduğu ifade edilmektedir. Ancak mûsinin bu vasiyetle lehine mal vasiyet edilen çocuğun ana-babasının istifadesini kastetmemiş olması gibi sübjektif bir şart ileri sürülmüştür.⁸³

Bu görüşü savunan İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre vârise yapılan vasiyetin geçerli kabul edileceği zaman mûsinin ölümünden sonradır. Zira mirasçılarının murisin mallarındaki hakları ancak onun ölümüyle sabit olmaktadır. Hak ise ancak sabit olduktan sonra düşer.⁸⁴ Bu sebeple mûsinin hayatta iken vasiyetine onay alması veya vârislerin vasiyetten haberdar olup onay vermeleri bağlayıcı değildir. Mûsî hayatta iken vârisler vasiyete onay verseler ve mûsî öldükten sonra vasiyeti reddetseler vasiyet bâtil olur. Bu vasiyetin mirasçıya yapılmış olması ile terikenin üçte birinden fazlasında mirasçı olmayan birine yapılmış olması arasında fark yoktur.⁸⁵ Ancak İmâm Mâlik'ten gelen bir görüşe göre ölüm hastalığında olan mûsinin varislerinden bazıları lehine yapmış olduğu vasiyete onay alması veya vasiyetten haberdar olan diğer vârislerin onay vermeleri vasiyeti geçerli hale getirir. Bu durumda vasiyete icazet verenlerin rücu hakları da yoktur.⁸⁶ İbn Ebî Leylâ'nın⁸⁷ ve Leys b. Sa'd'ın da bu noktada İmâm Mâlik'le aynı görüşü paylaştığı ifade edilmektedir.⁸⁸

Delillerine gelince vârise vasiyet olmadığını bildiren hadislerin bazı rivayetleri “*Vârise vasiyet yoktur. Ancak diğer vârisler icazet verirse o başka.*”⁸⁹ “*Vârise vasiyet caiz değildir. Ancak diğer vârisler isterse o başka.*”⁹⁰ şeklindedir. Bu rivayetlerde yer alan “ancak diğer vârisler izin verilerse o başka” ibaresi nefiyden istisnadır. Nefiyden yapılan istisnalar ise istisna edilen durumun genel kuraldan farklı bir

82 Bilmen, V, 124; Koçak, 77.

83 M. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 397; Koçak, 78-79.

84 Şâfiî, *el-Ümm*, V, 206; Kâsânî, VII, 337; Mevsîlî, V, 63; 'Useymîn, XI, 141; Aynî, XII, 490-491.

85 Cessâs, I, 208-209; Meydânî, IV, 168; Zuhaylî, VIII, 42; Ebû 'İyd, 344.

86 Cessâs, I, 208.

87 Serahsî, XXVII, 154.

88 Cessâs, I, 208.

89 Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Umar b. Ahmed, *Sünenü Dârekutnî*, Tahkik: Hasan Abdulmun'im Şelebi, vd., Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, Beyrut, 2004, V, 173; Şevkânî, VI, 46.

90 Dârekutnî, V, 171; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Tahkik: Muhammed Abdulkâdir Atâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Üçüncü Baskı, Beyrut, 2003, VI, 446.

hükme tabi olduğunu ispat etmek için kullanılır. Bu durumda vâris ya da vârisler lehine yapılan vasiyetler mutlak olarak bâtil olmayıp mevkuftur. Diğer mirasçılar vasiyete onay verilerse vasiyet geçerli hale gelir, aksi halde vasiyet bâtil olur.⁹¹

Vârise vasiyetin yasaklanmasının sebebi diğer mirasçıların haklarını korumak içindir. Diğer mirasçılar vârise vasiyete izin vermekle kendilerine düşecek hissennin bir kısmından vazgeçerek lehine vasiyette bulunulan mirasçı ya da mirasçıların fazla pay almalarını gönül rızasıyla kabul ediyorlar demektir. Böylece vârise vasiyete engel bir durum kalmamaktadır.⁹²

Bu görüşte olanların bir başka delilleri de kıyastır. Vâris olmayanlara terikenin üçte birinden fazla vasiyette bulunulduğunda diğer vârislerin rızasıyla bu vasiyet geçerli kabul edildiği gibi vârisler lehine yapılan vasiyette de hak sahibi diğer mirasçıların rızaları vasiyeti geçerli kılmalıdır. Vârise vasiyetin yasaklanmasının hikmeti diğer mirasçıların haklarını korumak, mirasçılar arasında husule gelebilecek düşmanlıkları önlemektir. Kişi kendi rızasıyla hakkından feragat ediyorsa bu gibi olumsuzlukları ortaya çıkaracak bir durum da söz konusu değildir demektir.⁹³

Son olarak bu konuya medeni kanunumuzun yaklaşımını zikretmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Eski Türklerde olduğu gibi⁹⁴ ülkemizde yürürlükte olan medeni kanun da bir hukukî işlem olarak vasiyeti kabul etmektedir. TMK'nın 502. maddesi ile başlayan ikinci bölümde kişiye ölümünden sonra geriye bıraktığı malları üzerinde fiili ve hukuki sonuç doğuracak tasarruflarda bulunabilme imkânı getirilmiştir. Bunlar vasiyet ve miras sözleşmesi olmak üzere iki şekildedir.⁹⁵ Kişi kendi malvarlığı üzerinde vasiyet yoluyla dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. İslâm hukukunun aksine TMK'da ne vasiyet edilecek malın miktarı ne de lehine vasiyet edilecek kimselerin durumları noktasında bir sınırlama getirilmiştir. Ancak vasiyette bulunabilmek için ayırt etme gücüne sahip olmak ve on beş yaşını doldurmuş olmak şarttır.⁹⁶ İslâm hukukunda olduğu gibi TMK'da da müsî istediği zaman vasiyetini değiştirebilir veya vasiyetini tamamen iptal edebilir.⁹⁷

91 M. İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 396; Vâsıl, Nasr Ferid Muhammed, *Fıkhü'l-Mevâris ve'l-Vasiyye fi Şer'iati'l-İslâmiyye*, el-Mektebetü'l-Tevfikîyye, Mısır, 1995, 120.

92 Kâsânî, VII, 337; Mevsilî, V, 63; Ebû 'İyd, 343; Rabîa, 292-293; Zalmî, 210;

93 İbn Rüşd el-Cedd, III, 114; Mevsilî, V, 63; Ebû 'İyd, 343.

94 Koçak, 9.

95 TMK 531, 545.

96 TMK 502.

97 TMK 541-544.

SONUÇ

Mirasçılar lehine yapılan vasiyetlerin geçerli kabul edilip edilmemesi noktasında mezhepler arasında fikir birliği olmadığı gibi bazen aynı mezhebe mensup âlimlerin de birbirine zıt görüşler benimsedikleri görülmektedir. Bu görüş ayrılıklarına sebep olan durumlar kısaca şunlardır:

1. Vasiyet noktasında Kur'an'da ve sünnette farklı hükümlerin olması. Kur'an-Kerim'de vârise ve vâris olmayanlara vasiyette bulunmak caiz görülürken-hatta ana-babaya ve akrabaya vasiyet emredilmişken-sünnet vârisler lehine vasiyette bulunmayı yasaklayan hükümler ihtiva etmektedir.

2. Bu bağlamda ana-babaya vasiyeti emreden “Sizden birine ölüm yaklaştığı zaman, eğer geride mal bırakacaksa anası, babası ve yakınları için örfe uygun bir şekilde vasiyette bulunması sakınlara bir borç olarak farz kılınmıştır.” (Bakara 2/180) ayetinin muhkem mi yoksa mensuh mu olduğu tartışmalarının yanında mensuh kabul edenler arasında bu hükmü nesheden delilin ne olduğu tartışmaları yaşanmaktadır. Âyetin muhkem olduğunu kabul edenler vârise vasiyeti caiz görürken, mensuh olduğunu kabul edenler vârise vasiyetin caiz olmadığını söylemektedirler.

3. Vârislere vasiyete izin vermek diğer mirasçılar hakkı mıdır yoksa bu emir taabbudî midir? Bunun taabbudî olduğunu kabul edenler diğer mirasçılar izin vermiş olsalar dahi vârise vasiyeti caiz görmezler. Vârise vasiyeti kabul etmede diğer mirasçılar yetkili kabul edenler ise vârislere yapılan vasiyetin diğer mirasçılar onay vermesi durumunda geçerli, aksi halde geçersiz olacağını kabul etmektedirler.

Vâris ya da vârisler lehine yapılan vasiyetlerin geçerliliği konusunda mezheplerin yaklaşımlarını ve delillerini değerlendirdiğimizde İslâm hukukçularının çoğunluğunun benimsemiş olduğu görüş tercihe şayan gözükmektedir. Bu görüşün temel kabulü vârise yapılan vasiyet mevkuftur ve diğer vârisler vasiyeti onayladıkça geçerlilik kazanmaz. Mirasçılar lehine yapılan vasiyetlerin yasaklanmasının hikmeti diğer mirasçılar haklarını korumak ve sonradan ortaya çıkabilecek kırgınlıklara, dargınlıklara ve hatta düşmanlıklara engel olmaktır. Vârise yapılan vasiyetin geçerliliğinin diğer vârislerin izinlerine bağlanmasıyla vasiyete rıza gösteren vârisler kendi paylarının azalması mukabilinde lehine vasiyette bulunan kişi ya da kişilerin daha fazla mal almasına izin vermiş olmaktadır. Bu noktada vârislerin mûsî ya da başka biri tarafından herhangi bir şekilde zorlanma durumları olmadığı gibi bir vârisin vasiyete onay vermesi diğer vârislerin ne iradelerine ne de malvarlıklarına etkide bulunmaktadır. Diğer taraftan lehine vasiyette bulunan vâris için tüm mirasçılar aynı düşünceye sahip olması da şart değil-

dir. Kendi durumunu ve lehine vasiyette bulunulan vârisin durumunu göz önüne alan mirasçılardan bir kısmı vasiyete onay verirken bir kısmı onay vermeyebilir. Bu durumda onay verenlerin miras hisselerinde vasiyet hükümleri geçerli iken diğerlerinin hisselerinde herhangi bir şekilde azalma meydana gelmemektedir. Vârise yapılan vasiyeti mutlak manada geçersiz kabul edenlerin kullanmış olduğu “*Vârise vasiyet yoktur*” hadisinin ise bazı rivayetlerinde “*Ancak diğer vârisler izin verirse başka*” ilavesi bulunmaktadır. Bu ilaveler mevkuf olan vasiyetin geçerlilik ifade etmesini hakları korunmak istenen diğer mirasçılarının iznine bağlayarak aile arası uzlaşmayı sağlamayı amaçlamaktadır denilebilir.

Caferîlerin ve onlarla aynı kanaati paylaşanların vârise yapılan vasiyetin geçerliliğini ispat sadedinde kullanmış oldukları Bakara suresinin 180. ayetine gelince İslâm hukukçularının çoğunluğunun bu ayeti mensuh olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Çeşitli açılardan eleştiriye tabi tutulan “*Vârise vasiyet yoktur. Ancak diğer vârisler izin verirse o başka*” mealindeki rivayetin vasiyet ayetini neshedecek kuvvette olmadığı söylenebilir de Hanefîler dışındaki İslâm hukukçularının büyük çoğunluğunun bu hadisi nâsîh mesabesinde görmedikleri gözden uzak tutulmalıdır. Çoğunluğa göre vasiyet ayetini nesheden nass Nisâ suresindeki miras ayetleridir. Bununla beraber bir kimse herhangi bir maslahata binaen mirasçılardan bazılarını fazla bir şeyler verilmesini uygun görüyorsa bunu hayatta iken derhal temlik suretiyle temin edebilir.

Kaynakça

- Aksu, Zâhid, *İslâm'ın Doğuşunda Toplumsal Realite*, İlahiyât Yayınları, Ankara, 2005.
- Amrî, Muhammed Ali, *el-Vasiyyetü li'l-Vârisi beyne'n-Nefy ve'l-İsbât*, el-Mecelletü'l-Ürdüniyye fi'd-Dirâseti'l-İslâmiyye, Cilt: 9, Sayı 1-2, 2013, s.115-135.
- Arı, Abdüsselam, “Vasiyet”, DİA, İstanbul, 2012, XLII, s.552-555.
- Ateş, Ali Osman, *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Âdetleri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996.
- Aynî, Bedru'd-dîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ali, *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*, Dâru'l-Fikr, İkinci Baskı, Beyrut, 1990, I-XII.
- Bâcî, Ebu'l-Velid Süleymân b. Halef b. Sâd b. Eyyûb, *Kitâbu'l-Müntekâ Şerhu Muvattaa*, Tahkik: Muhammed Abdulkâdir Ahmed Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1999, I-IX.
- Bayram, Ali-Çöğenli, M. Sadi, *M. Abduh ve Reşid Rıza'nın Ehl-i Sünnet ve Cumhura Muhalif Fikirlerinin Tahlil ve Tenkidi*, Okur Matbaası, Erzurum, 1977.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Tahkik: Muhammed Abdulkâdir Atâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Üçüncü Baskı, Beyrut, 2003, I-XI.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, (ö. 256/869), 1992, el-Câmiu's- Sahih, Çağrı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 8c.

- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, t.y., I-VIII.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Tahkik: Muhammed Sâdık Gamhâvî, Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1992, I-V.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Umar b. Ahmed, *Sünenü Dârekutnî*, Tahkik: Hasan Abdulmun'im Şelebî, vd., Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, Beyrut, 2004, I-VI.
- Dusûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe, *Hâşiyetü'd-Dusûkî alâ Şerhi'l-Kebîr*, Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l-Arabîyye, Tarihsiz, I-IV.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Kitâbü's-Sünen*, Tahkik: Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Reyyân, İkinci Baskı, Beyrut, 2004.
- Ebû 'İyd, 'Ârif, *el-Vâsiyyetü li'l-Vâris beyne'l-Hazr ve'l-İbâha*, Mecelletü Külliyyeti'ş-Şerîa ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Sayı: 25, 2007, s.327-372.
- Ebû Zehrâ, Muhammed, *Şerhu Kânûni'l-Vasiyye*, İkinci Baskı, Kahire, Tarihsiz.
- El-Hafîf, Şeyh Ali, *Ahkâmu'l-Vasiyye*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, birinci Baskı, Kahire, 2010.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, Ensar Neşriyat, Beşinci Basım, İstanbul 2015.
- Ez'ar, Riyam Âdil, *el-Vasiyyetü'l-Vâcibe*, el-Câmiatü'l-İslâmiyye İmâdetü'd-Dirâseti'l-Ulyâ Külliyyetü'ş-Şerîati ve'l-Kânûn, Yüksek Lisans Tezi, Gazze, 2008.
- Fetâvâ'l-Hindîyye, Tashih: Abdullatîf Hasan Abdurrahmân, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 2000, I-VI.
- Firûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-muhît*, Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Âmme, 1978-1980, I-IV.
- Ğarayânî, Sâdık Abdurrahmân, *Müdevvenetü'l-Fikhi'l-Mâlikî ve Edilletühü*, Müessesetü'r-Reyyân, Birinci Baskı, Beyrut, 2002, I-V.
- Güleç, Hüseyin, Şâfiî Fıkıh Usûlünde Hadis Metodolojisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Hadis) Anabilim Dalı, Ankara, 2002.
- Hillî, Ebu'l-Kâsım Necmüddîn Ca'fer b. Hasan, *el-Muhtasarü'n-Nâfi' fi Fikhi'l-İmâmiyye*, Dâru'l-Edvâ, Üçüncü Baskı, Beyrut, 1985.
- _____, *Şerâi'u'l-İslâm fi Mesâili'l-Helâl ve'l-Harâm*, Şebeketü'l-İmâmeyni'l-Hasaneyn li't-Türâs ve'l-Fikri'l-İslâmî, Tarihsiz, I-IV.
- İbn Abdî'l-Berr, Ebî Umar Yûsuf b. Abdullâh b. Muhammed, *el-Kâfi fi Fikhi Ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut, 1992.
- İbn Cellâb, Ebî'l-Kâsım Ubeydullâh b. Huseyn b. Hasan, *et-Tefrîu'*, Tahkik: Hüseyin b. Sâlim ed-Dehmânî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrut, 1987, I-II.
- İbn Hazm, Ebî Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *el-Muhallâ*, Tahkik: Muhammed Münîr ed-Dimeşkî, Matbaatü'n-Nahda, Mısır, tsz, I-XI.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ed-Dımaşkı el-Hanbelî, *Câmi'u'l-Fıkıh*, Tahric: Yüsrî es-Seyyid Muhammed, Dâru'l-Vefâ, Basım Yeri Yok, 2000, I-VII.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *el-Muğni*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Abdulfettâh Muhammed el-Halvâ, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Üçüncü Baskı, Riyad 1997, I-XV.

- _____, *el-Kâfi*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Birinci Baskı, Riyad, 1997, I-VI.
- İbn Kudâme, Şemsuddîn Ebi'l-Ferec Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğni ve Şerhu'l-Kebîr*, Tahkik: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Birinci Baskı, 1996, I-XXXII.
- İbn Manzûr, Ebi'l-Fadl Cemâlidîn Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, Vizâratü'ş-Şuûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf, Suudi Arabistan, Tarihsiz, I-XX.
- İbn Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm, *el-İcmâ*, Tahkik: Ebû Hammâd Sağîr Ahmed b. Muhammed Hanîf, Mektebetü'l-Furkân, İkinci Baskı, BAE, 1999.
- İbn Rüşd el-Cedd, Ebi'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *el-Mukaddimât el-Mümehhidât*, Tahkik: Muhammed Huciyy, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrut, 1988, I-III.
- İbn Rüşd el-Hafîd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Altıncı Baskı, Dârü'l-Mârifet, Beyrut, 1982, I-II.
- İltaş, Davut, *Klasik Nesih Teorisi ve Çağdaş Tefsirciler*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.
- İmrânî, Ebi'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim, *el-Beyân fi Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Tahkik: Kâsım Muhammed en-Nûrî, Dârü'l-Minhâc, Birinci Baskı, Beyrut, 2000, I-XIV.
- Kahraman, Hüseyin, "Fikhî Hadislerin Rivâyet Değeri Bağlamında 'Vârise Vasiyyet Olmaz' Hadisinin Tahric ve Tenkidi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 9, Cilt: 9, 2000, s. 537-555.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul, 2016, I-III.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebu Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiu's-Sanâi fi Tertîbi'ş-Şerâ'i*, İkinci Baskı, Darü'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1974, I-VII.
- Kayravânî, Ebi Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân Ebî Zeyd, en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât alâ mâ fi'l-Müdevvene min Ğayrihâ mine'l-Ümmühât min Mesâili Mâlik ve Ashâbih, Tahkik: Muhammed Huciyy, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrut, 1999, I-XV.
- Koçak, Muhsin, *İslâm Vasiyet Hukuku*, Eser Matbaası, Samsun, 1991.
- Koçkuzu, Ali Osman, *Hadiste Nâsîh-Mensûh Meselesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1985.
- Koschaker, Paul, *Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, Çev: Kudret Ayiter, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977.
- Köse, Saffet, *İslam Hukukunda Hakkın Kötüye Kullanılması*, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 2018.
- Kudûrî, Ebi'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer, *Muhtasarü'l-Kudûrî*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1997.
- Mâverdi, Ebu'l-Hasan Ali Muhammed b. Habib, *el-Hâvi'l-Kebîr fi Fikhî Mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Tahkik: Ali Muhammed Muavvid ve Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1994, I-XVIII.
- Meydânî, Abdulğani el-Ğanimî, *el-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb*, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz, I-IV.
- Mevslî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Tahkik: Şeyh Mahmûd Ebû Dakîkah, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz, I-V.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc el-Kuşeyri en-Nisâburî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

- Müzenî, Ebi İbrâhîm İsmâil b. Yahyâ b. İsmâil el-Mısri, *Muhtasarul-Müzenî*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1998.
- Tâhûn, Nübeyl Kemâlüddîn, *Ahkâmu'l-Mevâris fiş-Şeriatil-İslâmiyye*, el-Mektebetü'l-Hıdamâtü'l-Hadisiyye, Cidde, 1984.
- Rabiâ, Ali b. Abdurrahmân b. Ali, *Ahkâmu'l-Vasâyâ fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*, Doktora Tezi, Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Saûdü'l-İslâmiyye ed-Dirâsâtü'l-Ulyâ, Riyad.
- Remlî, Şemsuddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Hamza b. Şihâbu'd-Din, *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, I-VIII.
- Sahnûn, İbn Saîd et-Tennûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ li'l-İmâm Malik b. Enes*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1994, I-IV.
- Sâmîrî, Nasruddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Müstev'ib*, Tahkik: Abdulmelik b. Abdullah b. Dehiş, Mektebetü'l-Esedî, İkinci Baskı, Mekke, 2003, I-II.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed Ebû Sehl, *el-Mebsût*, Dârü'l-Mârife, Beyrut, 1989, I-XXXI.
- Şa'bân, Zekiyyüddîn- Gandûr, Ahmed, *Ahkâmu'l-Vasiyye ve'l-Mîrâs ve'l-Vakf fiş-Şeriatil-İslâmiyye*, Mektebetü'l-Felâh, Birinci Baskı, Kuveyt, 1984.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *el-Ümm*, Dârü'l-Vefâ, Tahkik: Rifat Fevzi Abdülmüttalib, Birinci Baskı, Yer Yok, 2001, I-XI.
- _____, *er-Risâle*, Tahkik ve Neşr: Ahmed Muhammed Şâkir, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylül-Evtâr Şerhu Muntekâ'l-Ahbâr min Ehâdisi Seyyidi'l-Ahyâr*, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduhû, Mısır, Tarihsiz, I-VIII.
- Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ahkâmu'l Vasâyâ ve'l-Evkâf beyne'l-Fıkh ve'l-Kânûn*, Matbaatü Dâri't-Teâlîf, İskenderiye, 1963.
- Şirâzî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf el-Fîrûzâbâdî, *el-Mühezzebe fi Fıkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1995, I-III.
- Şirbinî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Marifeti Maânî Elfâzi'l-Minhâc*, Tahkik: Muhammed Halil İ'tânî, Dârü'l-Marife, Birinci Baskı, Beyrut, 1997, I-IV.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâb. Sevre, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, İkinci Baskı, Beyrut, 1998.
- 'Useymîn, Muhammed b. Sâlih, *eş-Şerhu'l-Mümtiu' alâ Zâdi'l-Müstegni'*, Dârü İbni'l-Cevzi, Birinci Baskı, Riyad, h. 1427, I-XV.
- Vâsıl, Nasr Ferid Muhammed, *Fıkhul-Mevâris ve'l-Vasiyye fiş-Şeriatil-İslâmiyye*, el-Mektebetü't-Tevfikîyye, Mısır, 1995.
- Zalmî, Mustafa İbrâhîm, *Ahkâmu'l-Mîrâs ve'l-Vasiyye ve Hakkul-İntikâl fi'l-Fıkhi'l-İslâmiyyi'l-Mukâran ve'l-Kânûn*, Dârü Neşri İhsân, Birinci Baskı, Tahran, 2014.
- Zerkeşi, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Şerhu Zerkeşi alâ Metni'l-Hırakî*, Tahkik: Abdulmelik b. Abdullah b. Dehiş, Mektebetü'l-Esedî, Üçüncü Baskı, Mekke, 2009, I-IV.
- Zeydân, Abdulkerim, *el-Medhal li-Dirâseti's-Şeriatil-İslâmiyye*, Kâhire, 2001.
- Zeylaî, Cemâluddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf, *Nasbu'r-Râye li Ehâdisi'l-Hidâye*, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabîyy, Beyrut, 1982, I-V.
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhul-İslâmî ve Edilletuhû*, Dârü'l-Fikr, İkinci Baskı, Dimeşk, 1985, I-VIII.